

RITUALUL SĂRBĂTORILOR DE IARNĂ ÎN SATELE ROMÂNEȘTI DE LA POALELE MUNȚILOR ZĂRANDULUI (SATELE DIN COMUNELE DEZNA, MONEASA ȘI DIECI)

VASILE TODINCA*, ROMANIȚA DIANA HORGA**

THE RITUAL OF WINTER HOLIDAYS IN THE ROMANIAN VILLAGES AT
THE FOOTHILLS OF ZARAND MOUNTAINS (THE VILLAGES IN
THE TOWNSHIP DEZNA, MONEASA AND DIECI)

Our work is based on two coordinates: one of theoretical nature which wants to explain the connotation of some concepts with which both ethnography and folklorism perform, referring to our theme, concepts which stand under the sign of paradigms belonging to the ethno-folkloric domain and the other one, of practical nature which wants to clarify the way in which the winter holidays take place in villages located at the foothills of Zarand Mountains.

The customs, the ceremonies and the rituals reflect, as all the folkloric facts, the people's concept about the world they are living in and the socio-cultural context in which they have lived. With the development of society, thanks to the socio-cultural changings, the role and place of rituals have also changed in our society. The changings of position lead to structure changings but also to the evolution of the whole or just of some snapshots of the rituals.

Almost all the traditional rituals used, for their achievement and public demonstration a complex of elements which appear in different combinations. In time, these elements have formed the vocabulary of rituals or of magical rituals, of ceremonies or customs. Being acts of communication, rituals and ceremonies, it was obvious that the magic-ritual practices would be realized through actions or objects with symbolic value, organized, usually in binary oppositions, where one term represents the positive symbol and the other, the negative one. For example: water and fire, the Sun and the Moon, the fight and the victory and so on.

The second coordinate of our study cantons on the study of the folklore of the winter customs at the foothills of Zarand Mountains, villages situated in the Ineu- Gurahonț area, in Arad county. As a result, we have chosen the villages in the township Dezna, Moneasa and Dieci. These customs of great refinement represent the essence of demonstration of the winter holidays cycle. During the days of the winter holidays, in the studied area, take place real and impressive popular shows which involve the entire community of the village, in this way, on everyone's table we find money and sponge cakes to honour the carolers who come to congratulate the hosts.

Key words: ritual, ceremony, custom, holiday, winter customs.

Lucrarea noastră se axează pe două coordonate: una de natură teoretică, ce își propune clarificare conotațiile unor concepte cu care operează etnografia și

*Muzeul Țării Crișurilor, etnografie@mtariicrisurilor.ro

**Școala gimnazială Dieci, jud. Arad

folcloristica da rămâne, referitoare la tema noastră, concepte, care stau sub semnul unor paradigme ale domeniului etno-folcloric și cealaltă de natură practică, ce are în vedere modul de desfășurare a ritualului srbătorilor de iarnă în sate de la poalele Munților Zărandului.

Există în limba română câțiva termeni, cu care operează mereu, atât etnografii cât și folcloriștii și asupra conotațiilor lor ne vom opri în cele ce urmează. Dintre aceștia, doi, au denumit același lucru, este vorba de *obicei* și *datină*, cuvinte considerate sinonime de Dicționarul explicativ al limbii române contemporane¹. Astfel cuvântul *datină* este termenul general popular pentru tot ceea ce se practică respectând anumite reguli existente din trecut; are un sens oarecum arhaic în limba literară, în timp ce *obicei* este folosit frecvent în limba populară, dar și cea literară și a devenit un termen tehnic în limbajul de specialitate. *Ceremonialul* este alt termen întâlnit des în literatura etno-folclorică, acesta indicând aceea parte a unei manifestări cutumiare alcătuită dintr-o succesiune organizată de acte rituale solemne, în primul rând cu conotații de bunăcuviință. Cât privește *ritualul* acesta e un termen pur tehnic înlocuind mai nou termenul de obicei în literatura nouă de specialitate. În structura sa apar și elemente mitologice, care se așează deci la nivelul sacrului, în sensul credințelor vechi ale mediilor folclorice, alături de aspecte de natură socio-culturală².

În comunitățile tradiționale *ritualul* era o „manifestare folclorică moștenită”, pe care o anumită colectivitate o repeta, în mod regulat, cu aceeași ocazie, considerând-o potrivită și obligatorie. În general, ritualurile sunt transmise prin tradiție. Ele au suferit procese de adaptare la noi contexte socio-culturale și aceasta le-a asigurat continuitatea. Ritualurile tradiționale au avut un rol important în trecut, în formarea unei colectivități, dar și la păstrarea formelor tradiționale de viață³.

Dorind să facă o analiză a ritualurilor pentru a putea defini termenul, folcloristul francez Arnold Van Gennep era de părere că aceste credințe populare au avut un rol important în viața comunităților sătești, în comportamentul general al oamenilor, întrucât colectivitățile arhaice s-au situat pe o treaptă mai înapoiată a dezvoltării sociale⁴. Astfel, cercetătorul francez, e de părere că „ritualurile sunt sincretice nu doar prin mijloacele de realizare ci și prin ideologie și polifuncționalitate, era de multe ori dificil de diferențiat în rituri, elementele primitive cum sunt credințele superstițioase de cunoștințele empirice. Aceasta pentru că în toate ritualurile tradiționale, alături de elementele care ne duc spre practica primitivă a muncii, spre conștiința materialistă spontană a oamenilor, găsim multe elemente care conduc la concepțiile mai vechi despre lume, la reprezentările mitologice precreeștine, necreeștine sau creștine la diferite

¹ Dicționarul explicativ al limbii române, Ediția a II-a, Academia Română, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2012, București, p. 614.

² M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, Colecția Excellens Univers, ediție revăzută, postfață de Rodica Zane, Editura Univers, Buc., 1999, p. 34.

³ *Ibidem* p. 34.

⁴ Arnol Van Gennep, *Riturile de trecere*, Editura Poliron Iași, 1996, p. 17.

ideologii cu care s-a confruntat societatea tradițională de-a lungul timpului”⁵. Ritualul are un caracter colectiv și general. Există tendința, la colectivitățile tradiționale, de a păstra ritualurile, fiind stăpânite de aceea „forță a păstrării” despre care ne vorbește și teoreticianul german al riturilor și credințelor, folcloristul Paul Sartori⁶. Această forță a făcut ca anumite practici ritual – magice să se păstreze chiar și după ce și-au pierdut sau schimbat sensul, păstrarea acestora fiind, în anumite momente, un mod de apărare identitară a colectivităților populare de influențe străine⁷. Spre exemplu, la nunți și înmormântări nu participa întreg satul, dar obiceiurile de peste an aveau un caracter mai general, în satele unde se respecta tradiția folclorică. Acolo unde se păstrau tradițiile, colindau doar copiii sau ceata de feciori, deci doar ei participau, în mod activ la practicarea ritualului. Cu toate acestea într-un sens mai larg, tot satul participa, într-un fel sau altul, la desfășurarea colindatului, toate casele erau obligate să primească colindătorii: cei care nu îi primeau erau batjocoriți; colectivitatea avea, în acest caz, alte proporții și alt caracter decât la ritualurile de nuntă sau de înmormântare unde se implicau grupările de vârstă, vecinătatea și/sau neamul.

În funcție de natura ritualului, de împrejurări, colectivitatea tradițională îl practica în ansamblul ei, individual sau în grup. Ea credea, însă, în forța obiceiului și-l respecta. Când ritualul, după natura sa, trebuia general practicat, fiecare membru al colectivității încerca să respecte tradiția, îndeplinindu-l. Sub acest aspect, al tradiției, credința în necesitatea practicării stătea la baza ritualului colindatului, în satele cu viață tradițională, tot în aceste credințe rezidă puterea obiceiului. Omul acționa potrivit datinei, respecta rigorile tradiționale și buna-cuviință moștenită de la strămoși, altfel risca să se excludă singur din colectivitate. Obiceiul trebuia îndeplinit corect adică potrivit rânduielii îndătinată. În cazul ritualurilor, acestea trebuiau îndeplinite cu rigoare pentru a nu își pierde eficacitatea. Respectul pentru tradiție și preocuparea pentru formele de manifestare ale practicilor rituale au făcut ca oamenii cu aptitudini și interes să se specializeze în anumite roluri ale vieții folclorice.

Obiceiurile, ceremoniile și ritualurile oglindesc, ca orice fenomen folcloric, viziunea despre lume a oamenilor și contextul socio-cultural în care trăiau. De aici, odată cu dezvoltarea societății, datorită schimbărilor socio-culturale se schimbă și rolul și locul ritualurilor în societate. Schimbările de funcție au dus la schimbări de structură dar și de desfășurare a întregului sau doar a unor secvențe ale ritualurilor⁸.

Aproape toate ritualurile tradiționale foloseau, pentru a se realiza și manifesta public un complex de elemente care apar în combinații diferite. În timp, aceste elemente au format vocabularul riturilor sau ritualurilor, al ceremoniilor sau obiceiurilor. Fiind acte de comunicare, rituale și ceremoniale, era normal ca practicile ritual-magice să se realizeze prin acțiuni sau obiecte cu valoare simbolică, organizate, de obicei, în

⁵ *Ibidem*, p. 19.

⁶ M. Pop, *op. cit.* p. 35.

⁷ Paul Sartori, *Sitte und Brauch, Handbücher zur Volkskunde*, Leipzig 1910, p. 127. apud M. Pop, *op. cit.* p. 37.

⁸ *Ibidem*, p. 36.

opoziiții binare, în care un termen reprezintă simbolul pozitiv iar celălalt simbolul negativ. De exemplu: apa și focul, Soarele și Luna, lupta și victoria. Dar, pentru că sunt elemente de vocabular ritologic, sensul acestor simboluri, ca și cel al opoziției lor, nu era în toate reprezentările la fel. Adesea, simbolurile erau ambivalente uneori chiar polivalente. Astfel, pentru a-și putea dezvălui sensul lor în rituri sau ceremonii se apelează, la conotațiile contextuale, care de cele mai multe ori sunt semnificative. Împreună cu gesturile și actele, alcătuiau structura de bază a obiceiurilor. Dar în această structură intrau și textele orale recitate sau cântate, orațiile, urăturile, strigăturile și cântecele rituale sau ceremoniale. Pe această cale, ele marcau, momente sau aspecte importante ale ritualurilor sau ceremonialurilorcolindatului, prin acestea practicile de colindat vorbeau direct despre aspecte a căror semnificație forma sensul obiceiurilor, descriau ritualul sau, în mod alegoric, prezentau unele situații în procesul de comunicare dintre participanții la ritualul respectiv.

Deși tradițiile românești aveau, în mare, o structură unitară pe întreg teritoriul nostru folcloric, în viața tradițională, fiecare zonă, fiecare localitate avea moduri proprii de a se exprima în plan ritual. Obiceiurile specifice anumitor locuri aveau forme deosebite de realizare, oferind astfel posibilitatea de a deosebi prin aceasta oamenii care practicau și păstrau odinioară formele acestei culturi. Denumiri precum „țărani”, „munteni”, „mocani” și „ungureni” nu ilustrau doar locul de origine, ci se refereau la deprinderile ceremoniale ale oamenilor respectivi⁹. În general cel care era nou venit în comunitate trebuia să își însușească obiceiurile locale pentru a nu fi considerat străin (în colectivitățile tradiționale individul reprezenta întreaga colectivitate).

* * *

Cea de a doua coordonată a lucrării noastre se cantonează pe cercetarea folclorului obiceiurilor de iarnă în satele de la poalele Munților Zărandului, sate, aflate în Depresiunea Ineu-Gurahonț. Astfel am ales satele din comunele Dezna, Moneasa și Dieci. Aceste obiceiuri de un rafinament aparte reprezintă “manifestarea esențială a ciclului sărbătorilor de iarnă”¹⁰. În zilele sărbătorilor de iarnă au loc adevărate și grandioase spectacole populare care antrenează întreaga comunitate a satului, astfel pe masa tuturor se află câte un ban și un colac pentru cinstirea celor care vin să ureze¹¹.

Între manifestările spirituale ale lumii satului obiceiurile de iarnă ocupă un loc aparte. Ciclul acestora este legat de marile sărbători ale iernii: Sfântul Nicolae,

⁹ *Ibidem*, p. 39.

¹⁰ Maria Cuceu, *Nimăiești. Un sat de pe valea Crișului Negru*,. Monografie etnografico-folclorică, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2004, p. 32.

¹¹ *Ibidem*, p. 33.

Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, Sfântul Ioan (6 decembrie-8 ianuarie). Această perioadă este una dintre cele mai importante din calendarul românesc tradițional, fiind legată de sărbătorirea sfârșitului și începutului de an și purtând responsabilitatea situației de viitor, materială și spirituală, a comunității. Pregătirile pentru aceste obiceiuri încep, însă, o dată cu încheierea muncilor câmpului, când recolta de peste an este în hambare și anotimpul hibernal pune stăpânire pe întreaga viață a satului.

Obiceiurile iernii se deschid cu cele legate de Sfântul Nicolae prăsnuit pe 6 decembrie. Se cunosc puține amănunte privind viața și slujirea lui, însă se știe că el este „Moșul” care aduce daruri la copii, în noaptea de 5 spre 6 decembrie, punându-le discret în ghetuțe sau bocanci. Sfântul Nicolae a rămas în tradiția creștină ca moșul blând și bun, aducător de daruri, imortalizat de poetul nostru Octavian Goga la finele poeziei Pace: „Blând zâmbeste din icoană/Cuviosul Niculaie...”. În satele de la poalele Munților Zărandului această sărbătoare este cunoscută sub numele de Sân-Nicoară. Acesta pazește Soarele care încearcă să se strecoare pe lângă el spre tărâmurile de miazănoapte pentru a lăsa lumea fără lumină și căldură. Există obiceiul, în aceste sate, ca în ziua de Sfântul Nicolae junii să se organizeze în cete și să-și aleagă gazda unde vor merge pentru repetițiile colindelor de Crăciun. Totodată, în noaptea de Sfântul Nicolae, se fac ritualuri magice, farmece și prognosticuri meteorologice. Astfel, se pun crenguțe de pomi fructiferi în apă, pentru a înflori până la Anul Nou, ocazie cu care se va afla rodul livezilor din anul ce urmează¹².

Crăciunul, Nașterea Mântuitorului, este cea mai veche sărbătoare a calendarului creștin ținută la date diferite de către primele comunități creștine. Comunitățile apusene serbau nașterea pe 25 decembrie potrivit tradiției, dată ce are în vedere timpul Recensământului lui Cezar Augustus 25 decembrie 754 Ab Urbe Condita. Creștinii răsăriteni serbau nașterea la 6 ianuarie o dată cu Botezul, asta după informația de la Evanghelistul Luca, potrivit căreia Iisus s-a botezat în ziua în care s-a născut. Crăciunului îi urmează Anul Nou, Boboteaza și Sfântul Ioan.

În lumea satului românesc în centrul sărbătorilor de iarnă se afla Nașterea Domnului, Crăciunul, care era considerată cea mai mare și mai veselă sărbătoare. Dacă n-ar fi fost Crăciunul nici celelalte sărbători n-ar fi existat. Pregătirile pentru sărbătoarea Nașterii Domnului începeau la 15 noiembrie, o dată cu *lăsatul secului*, adică intrarea în postul Crăciunului. Acesta dura 6 săptămâni până în seara de 24 decembrie. În această perioadă fiecare sătean se îngrijea de curățirea sufletească prin post și rugăciune, și de curățenia trupescă. Alimentația avea la bază mămăliga și mălaiul, pâinea se consuma numai la zile mari, alături de legume și fructe uscate, iar pregătirea mâncării se făcea numai cu ulei.

O preocupare importantă a comunității sătești din zona cercetată de noi, în această perioadă, era pregătirea pentru *colindat*. Acest obicei al colindatului la români de Crăciun se pierde în negura vremurilor, dar cea mai veche mențiune documentară o găsim la 1753, într-un Memoriu al pastorului din Cergăul Mic, Alba, care după ce

¹² Ana Vasile, 87 ani, Buhani.

arată că românii din părinți și strămoși au obiceiul ca tinerii să colinde în noaptea de Crăciun, de la ceasul al treile până la ziuă și trebuie răsplătiți cu o vadră de vin și colac, cerea autorităților să interzică acest obicei. De asemenea la 1778 Vicecomitele din Deva trimitea propretorului din Silvașu de Sus Hunedoara, un ordin prin care cerea ca să se permită colindatul românilor numai cu condiția ca primarul împreună cu 7 bătrâni ai satului să garanteze că nu se vor întâmpla scandaluri¹³.

Până la colindat, un obicei păstrat până în zilele noastre este tăiatul porcului în săptămâna dinaintea Crăciunului (de Ignat). Fiecare familie din sat taie măcar un porc, acesta fiind hrana de bază a membrilor familiei pe tot anul care vine. Totul se desfășoară după un ritual bine stabilit, pornindu-se de la înjunghiatul, pârjolitul, crăpatul, porcului, pregătirea cârnațului, cartaboșului, tobei, până la pomana porcului, o masă de degustare a produselor preparate.

Obiceiurile de iarnă pot fi grupate în două categorii: colinde și urări și teatrul popular. „Termenul *colindă*, *colind*, mai rar *corindă*, provine din latinul *calendae*, care, se presupune, că a dat un neatestat *cărindă*. Același *calendae* a dat și slavul *kolenda*, care la rândul lui a influențat vechiul termen românesc, dând naștere formei în circulație de astăzi, *colindă*”¹⁴.

În satele de la poalele Munților Zărandului, se folosește termenul de *corindă* și verbul a *corinda*, iar cei care merg la corindat sunt numiți *corindători* sau *juni*. La corindat participa întreaga comunitate a satului. *Corindătorii* transmit, interpretează poezia obiceiurilor, iar cei *corindați* ascultă, receptează și-i răsplătesc pe urători cu pălincă, cârnaț, cozonac și bani. *Colindătorii* sunt primiți de toți sătenii, excepție făcând doar cei care au un mare necaz în familie sau unii bătrâni zgârciți, care nu au copii.

O parte a colinzilor aveau ca tematică una păgână inspirată din obiceiurile precreștine, care făceau urări de sănătate, fericire, prosperitate la început de an. În aceste colinde gazdele sunt boieri mari, jupânul gazdă, fiica de împărat etc, dar care în momentul venirii colindătorilor nu sunt întotdeauna acasă. Gazdele erau la munte, la vânatoare sau plecați departe.

O altă parte a colinzilor erau religioase, ele tratând tematica nașterii Mântuitorului, păcatul strămoșesc și alungarea din rai, precum și aspecte din Geneza: / Dumnezeu dintru-nceputu/Toată lumea și-o făcutu/Și ceru l-o ridicatu/Pă tri stâlpi mândri d-argintu/Și mândru l-o împodobitu/Tăt cu steli mărunțeli/Cu luceferi printre eli/Și cu luna cu lumină/.

Indiferent ce fel de colinde se cântau, important este că din ele izvora pe de o parte, bucuria nașterii lui Cristos, iar pe de alta lauda muncii omului, o concretizare verbală a tot ceea ce ține de speranțele oamenilor. Se crede că la Crăciun porțile cerului sunt deschise și Dumnezeu aude aceste cântări și rugăciunile omului. În urmă

¹³ Ioan Toșa, Simona Munteanu, *Calendarul țaranului român de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, Editura Mediamira Cluj Napoca 2003, p.294.

¹⁴ Sabina Ispas, *Flori dalbe de măr*, Editura Academiei României, București, 1987, p. 188.

cu 70-80 de ani, colindatul încă era în mare vogă, astăzi doar de la bătrâni auzim despre aceste frumoase obiceiuri¹⁵.

Pregătirea

După prinderea postului de Crăciun, dar mai cu seama de la Sfântu Nicolae, seară de seară, feciorii din sate se adunau la cineva acasă și treceau la alegerea cetei de colindatori. Colindătorii în aceste sate se numesc juni iar conducatorul cetei este șeful junilor. În fiecare sat se constituiau câte 2-3 cete de juni în funcție de mărimea satului. Fiecare ceată învăța câte 3-4 colinde de la bătrânii satului sau de la cantorul de la biserică, care de obicei era om bătrân și cunoscător a multe colinzi.

În satele cercetate de noi, sărbătoarea Crăciunului este anunțată de cetele de copii, cei mai mici colindători, care încep colindatul alături de cei mari în seara ajunului de Crăciun. Colindele lor sunt scurte și se adresează direct gazdei:

“Noi umblăm să corindăm,
Bucurie vă urăm,
La casă de gospodari,
La casă de oameni mari,
Cu feciori și fete-n păr,
Cum sunt florile de măr”.

În unele cazuri copii rostesc și următoarea colindă căutând parcă să trezească gazda să primească colinda:

“Puică neagră bagă-n sac,
Scoală gazdă, dă-mi colac!
Acăr cine câte-o zâce,
Fără colac nu m-oi duce.”

Plata colindei se facea după caz cu cârnaț, mere, nuci, mai rar bani, dar colacul era baza.

Cât privește “mulțumita” copiilor, aceasta este scurtă și la obiect, ea anticipând popitul colacului sau chiar plugușurul, solicitând gazdei un colac și dorindu-le belșug în toate.

“C-un colac cât o brădie,
Deie Domnul să mai fie
Și grâu-nalt fie cât casa,

¹⁵ Ana Vasile, 87 ani, Buhani.

Cu pai galben ca mătasa”¹⁶.

Colinda cu caracter umoristic are darul de a înveseli gazda și de ai cinsti pe micii colindători cu un colăcel.

Adevăratul colindat este marcat de ceata de colindători, de juni, care încep colindatul în seara ajunului de Crăciun. În satele de la poalele Munților Zărandului existau trei cete de colindători constituite pe criteriul vecinătății astfel erau Susani, Josani și Căsoieni în funcție de mărimea satului.

Colindatul are loc la fiecare casă și mai mult în interiorul acestei, adică, în casă, unde sunt așteptați cu un colac, băutură și câte o bucată de carne¹⁷. Băiatul cel mai mic din ceată avea misiunea să intre în casă și să întrebe gazda dacă primește junii. Dacă gazda era de acord venea toată ceata și colindau în curtea casei sau în casă când era gerul mere. Se colindă de obicei două colinde în fiecare casă, una la cererea gazdei și alta din repertoriul cetei de colindători. După terminarea celor două colinde are loc “mulțumita”, grăitorul, adică șeful junilor, începea popitul colacului, al pālincii și al cârnațului. Această mulțumire avea un conținut dramatic, dar și vesel întrucât monologul rostit de “birău” era însoțit de gesturi menite a provoca hazul.

“Colacu aista frumos
Nu s-o făcut numa-așe,
Cum nouă vouă n-i se-mpare,
Ci s-o făcut cu trudă mare și gre.
Nu mergând d-aci pân la ușe,
Tăt cu pipa pân cenușe,
O d-aci pân la moară
Cu boticuța subțioară,
Tăt hăr-măr, cu câinii oamenilor pîn gânduri”;

După terminarea “popitului” avea loc jocul, care era un “complement firesc al colindatului, el creează buna dispoziție, veselie, dar întreprinderile sale originare trebuie să fi fost și acela de a aduce sănătate în întreg anul”¹⁸.

Cât privește „grăitul colacului” cercetătoarea Maria Cuceu conchide că acesta este o specie folclorică întâlnită în întreaga Transilvanie, este de fapt o variantă ardelenască a plugușorului, întrucât ea nu se deosebește de de textele binecunoscute din restul teritoriului nostru folclorico-etnografic, aceeași tematică și aceeași atmosferă poetică antrenantă, de bucurie, umor și bună dispoziție¹⁹. Grăitul colacului este o poveste a etapelor parcurse de grâu de la punerea lui sub brazdă și până la

¹⁶ *Ibidem*, p. 34.

¹⁷ *Ibidem*, p. 34.

¹⁸ Ovidiu Bârlea, *Colindatul în Transilvania*, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967, p. 363.

¹⁹ Maria Cuceu, *op. cit.*, p. 59.

scosul pâinii din cuptor, cu multe elemente de umor.

După „grăitul colacului” urmează „popitul pălincii”, care reprezintă o laudă a altui dar oferit colindătorilor. Aici comical sporește, umorul e de multe ori absurd, rezultând din jocul de cuvinte astfel:

„Dumnezo trăzni
Buțile plesni;
Doajele
Înfundară bîrloajele,
Fundurile,
Prundurile. „

A treia piesă a acestei suite de orații este „grăitul cârnațului”, care povestește de o vânătoare nenorocoasă a jupânului gazdă.

„Dragă găzdoaie,
N’imic n-am vînat
Gligan’ii i-am scăpat.
Să duce apoi la cot’eț
Și scoat’e un porc isteț,
Îl loveșt’e-n frunt’e,
D’e pică-n gerunche.”

Punctul final îl reprezintă plata, banii pe care gazda trebuie să-i plătească colindătorilor pentru ca cineva din ceată să o joace pe găzdoaie.

Colindatul continuă și a doua zi, dar se încheie în ziua de Crăciun, în biserică, unde cele trei cete colindă pe rând în fața întregului sat cele mai frumoase colinde din repertoriu. Tot acum în ziua de Crăciun are loc și bulciul, adică petrecerea cetei de colindători, a junilor, la care participă toți cei care au primit ceata. Fiecare ceată are bulciul ei, unde se petrece până ziua următoare.

Repertoriul colindelor din satele de la poalele Munților Zărandului este destul de bogat, faptul reiese din textele cu care am intrat și noi în contact și pe care le-am cules și pe care le prezentăm în anexă. Oamenii chair își mai aduc aminte de colinde, de conținutul lor, chiar dacă de multe ori am cules doar frânturi de versuri, fără să ne dăm seama la ce se refereau. Chair dacă se colindă prin satele cercetate, colinzile am putea spune că unele au și un iz comercial, auzite la televizor sau împrumutate de la diverși colindători ocazionali sau luate din alte zone etnografice.

Din vechime, țăranul nostru a dorit să știe, încă din timpul iernii, dacă va fi un an bun, un an roditor. În urma experienței de viață a mai multor generații, el interpretează diferite semne de prevestire a vremii. De aceea, seara zilei de 31 decembrie este seara petrecerilor, dar și al „calendarului de ceapă”, de prognozare a vremii în anul ce va urma. Astfel bătrânele din casă făceau calendarul de ceapă: se curăța ceapa și se

desfăceau 12 scoici din ceapă, care corespundeau celor 12 luni ale anului. În fiecare scoică se pune sare și era numită (ianuarie, februarie...), se puneau în geamul casei sau pe masă în bucătărie. În dimineața anului nou era verificat calendarul de ceapă în funcție de cât de mult lichid era în fiecare foaie așa era luna de ploioasă sau dacă lichidul lipsea era semn ca luna era secetoasă. Calendarul nu dădea gres!

Vechimea acestui obicei este atestată la noi de T. Frîncu și de C. Candrea, „aria sa geografică implicând slovacii, francezii, italienii, precum și ținuturile daco-române și aromâne, datele la care se face acest calendar fiind diferite”²⁰. De asemenea de anul nou se mergea cu steaua. Aceasta era construită dintr-o veșcă (partea rotundă din lemn de la o sită sau ciur) de brad frumos împodobită. Se rosteau urări de an nou, iar urătorii primeau bani și produse²¹.

O altă zi în care se poate da prognoza vremii pe o perioadă mai scurtă este ziua de Bobotează (6 ianuarie). În satele investigate de noi se păstrează credința că această zi aduce ger cumplit, dacă înainte a fost un timp mai puțin geros sau moaie gerul, dacă până la această dată a fost ger.

Umblatul cu Iordanul sau cu Crucea este un obicei de iarnă, care se practică și astăzi în ajunul Bobotezei. Cu Iordanul umblă preotul satului pentru a vesti botezul Domnului și pentru a sfinți casele gospodarilor. Este însoțit de slujitorii bisericii și de patru copii din clasele primare, îmbrăcați în haine albe. Copiii poartă într-o mână un „țângalău” (clopoțel).

Preotul poartă crucea, cantorul, cofa (un vas din lemn) cu apa sfințită și legătura de busuioc cu care preotul sfințește capetele membrilor fiecărei familii în timp ce sărută crucea, precum și fiecare cameră „pentru a înlătura duhurile rele d’i pă fiicari casă”, iar în trecut, sfatul duceau în spate “d’esajii”, în care se puneau colacii. Cu ani în urmă, slujitorii bisericii erau cinstiți cu un colac mare, împletit frumos și copiii cu bani, dar astăzi s-a renunțat la colac.

Iordanul se cântă în fiecare casă, iar gospodarii așteaptă sosirea preotului cu porțile deschise. Când preotul se apropie de casa unui gospodar, copiii sună din clopoței, pentru a-și anunța prezența și pentru alungarea duhurilor rele. Cu ani în urmă toți membrii familiei nu mâncau până după sărutarea crucii. Fetele de măritat „țineau dă noroc” cu o singură mâncare, rupeau o rămurică din legătura de busuioc a preotului pe care o puneau noaptea sub pernă alături de o oglindă și un pieptene pentru a-și visa viitorul soț. Dacă nu visau nimic, însemna că nu se mărită în acel an și repetau acest rit și-n anii următori. Informatoarea noastră își amintește: „Și io am tăt țanut mai mulț an’i și numai în al treile an am visat exact cum l-am cunoscut pă bărbatu-mn’eu”²².

Copiii mici, sub un an, beau apă din „țângalău” să știe cânta frumos. După plecarea preotului fetele sau femeile măturau gunoiul și boabele de porumb sau de

²⁰ T. Frîncu C. Candrea, *Români din Munții Apuseni*, 1888, p.121-122.

²¹ Ana Vasile, 87 ani, Buhani.

²² Ibidem.

grâu puse lângă prag, „să treacă popa păstă ele”, pe care le dădeau găinilor „să fii ouătoare”.

În zilele noastre nu toți oamenii renunță la mâncare până la sărutarea crucii, practică acest obicei femeile mai în vârstă și unele tinere care țin cu o mâncare pentru norocul casei, al familiei.

Cu ocazia sărbătorilor de iarnă se organizau hore țărănești, la care ziua participau fetele și feciorii din sat sau din satele vecine, iar seara, până noaptea târziu, bărbații cu soțiile lor. Astăzi tinerii se distrează la cluburile din Moneasa, Sebiș, Ineu etc., și din satele vecine.

După sărbătorile de iarnă urmau „chișlejili”, perioadă în care se fac nunțile, aceasta încheindu-se cu „lăsata secului”, apucatul pe pustul mare (postul paștelui) când se organiza o horă țărănească la acre partivipa întreaga comunitate.

Știm că ursul doarme iarna în bârlogul lui, bine învăluit în grăsime și în cojocul lui de blană. Ieșirea ursului din bârlog în ziua de Stretenie (2 februarie) este un indiciu după care se orientează sătenii în ceea ce privește vremea. Se zice că în această zi ursul iese din bârlog, își dezmoștește trupul întinzându-și botul spre cer, cercetează zarea și își caută umbra. Dacă este o zi însorită, ursul văzându-și umbra, intră încă șase săptămâni în bârlog pentru că „vremea să aspreșt’i”, iar dacă este înnorat și ursul nu-și vede umbra „vremea să moaie”, concluzia lui va fi categorică:

- Destul cu iarna asta! Să vină primăvara!...Mi-e dor de viață!...

Se crede de asemenea că, dacă este pod de gheață peste apă, atunci vine primăvara, iar dacă nu, atunci iarna va mai ține ceva timp. Dacă picură streșinile, se spune că vremea nu va fi prea bună de-a lungul anului ce va urma, însă dacă este senin și nu ninge sau plouă, atunci anul va fi bogat.

Transmise pe cale orală din generație în generație, într-o continuă schimbare și înnoire, atât ca funcție, cât și ca realizare artistică, obiceiurile tradiționale legate de sărbătorile de iarnă au ajuns până la noi ca niște grandioase spectacole populare. Păcat însă că în ultimii ani s-a renunțat la multe dintre ele.

ANEXE

Popitu Colacului

Feciori dă bini ați stat
Și ați corindat,
Gazada nost bini s-o gătat.
D-o lună, d-o săptămână,
Mai vartos cu astă zuă bună.
Gazda nost ne cinstești,
Cu un colac mândru și frumos,
Din pelița lui Cristos.
Dar aista nu l-o făcut
Cum voi gândiți,
Cu pipili voaști în dinți,
Cu botuța susuoară,
Dă aici până la moară,
Cu cujmuța pă urechi,
Pă aici pântră feti.
Gazada nost l-o făcut:
C-o avut doisprăzeci tuluci,
Cu coarnili până la turci,
Poati, că o fost și mai lungi.
Pă picioari pătați,
Gândeai că-s do-mamă fătați.
S-o dus în câmpu Ierusalimului.
O brăzdat brazdă neagră.
O revărsat grâu roșu.
Ploaie picuțe,
Grâu răsăre,
În pai ca trestie,
În boabi ca mazăre.
Într-o duminică dă vară,
Gazda nost cu mânili subsuori
Pă aici pân țaitori
Zâci cătă muieri:
Că să duci până la Rât
Să vadă dacă grâu o răsărit.
Veni cătă casă,
Și zâci cătă nevastă:
Măi muieri ce m-oi faci

Că grâu ni să coaci,
Muierea zice:
Faceom și noi ce-om putea,
Ce or faci și vecii, om meri unu la altu și așe,
Gazda nost o mărs la târg la Târgovițeli,
Și o adus noauă feti fecioreli,
Cu noauă fieri cârlimbăței,
Bajili în cur la ieli.
O adus noauă feciori.
Tăți buni legători.
O tăiat grâu prin jenunchi,
Și l-o făcut mănunchi,
Din mănunchi snopi,
Din snopi călchii,
Din călchii cruci,
Pă .....(nume de om din sat) Dracu l-ar duci.
Dă acolo l-o dus la o față mare de arie.
Acolo o făcut:
Grosul stogului,
Ca grosu pământului,
Înaltul stogului,
Ca înaltul cerului.
Acolo două lemni hordolemni,
Cu grumaz dă pîeli,
Cu cel îngust în sus îl băte,
Și cu cel lat în jos îl love.
Și-l aleasă ca din dajma cea crăiasă
Pă gazda nost mulți ani Dumnezeu să-l trăiască!

Popitu pălincii

Gazda nost ne cinstești
Cu o iagă dă băatură,
Da noauă ne pare că-i un hurdău.
Nici asta nu o făcut cum voi gânditi,
O mărs acolo în dealul dă sus.
Cu doi cai fițincai,
Cu cocie de susai,
Cu roatili dă mălai.
Venind pă un deal în jos
Gazda nost s-o gândit,

Ce o împeteca, fițincii ori căruța
Mai bine împetic caii că ei duc căruța,
Cât o fost caii peste căruță,
Cât căruța peste cai,
Sântilie statea sub un prun
Și o văzut că nu-i lucru bun.
Dumnezău o trăsnit,
Buțfli or plesnit,
Doajili bârloanjili,
Cercurili bârcurili,
Gazda nost
Și-o țâpat și ne-o aruncat
O iagă dă vinars
Și vă faceți toți cu voie bună.
D-o fi acră, o bea și el olecă
D-o fi dulci, o me și ne-o mai aduci
D-o fi amară, o-a duci și pă asta în cămară.
Pă gazda nost să-l ție Dumnezeu mulți ani!

Colinda lui Petru

Sus în poarta Raiului,
Di- a direapta Tatălui,
Sus în poartă cine șede?
Șede- și Petru lui Sâmpetru,
Da di lucru ce- și lucrează?
Porăterște sufletește,
De-a direapta-n Rai plinește.
Iată vremea ce mi-ș vine,
Vine-o soră di-a lui Petru:
-Daleo Petre, frate- a meu
Fă- mi și mie loc în Rai
-Facu- ți soră bucuros
Pân tu soră ț- ai fost,
Pă cel negru di pământ
Tăt crâșmar domnesc ai fost.
Apă- n vin tu ai băgat,
Măsurile le- ai stricat,
Banii di plin i- ai luat,
Loc în Rai nu ți- ai gătat,
Loc în Rai cu mine n- ai!

Iată vremea ce mi-ș vineri
Vine un frate de- a lui Petru:
-Daleo Petre, frate- a meu
Fă- mi și mie loc în Rai!
-Facu- ți frate bucuros!
Pân tu frate ți- ai fost,
Pă cel negru di pământ,
Tăt birău domnesc ai fost.
Bote strâmbe ai încrestat,
Pă săraci i- ai asuprit,
Pă găzdaci i- ai suferit,
Loc în Rai nu ți- ai gătat,
Loc în Rai cu mine n- ai!
Iată vremea ce mi-ș vine
Vine o Maică de- a lui Petru
Di la poartă așe grăie:
-Daleo Petre, frate- al meu
Fă- mi și mei loc în Rai,
Facu- ți maică bucuros,
Pân tu maică ți- ai fost
Pă cel negru di pământ,
Sâmbătă di la ujină,
Tu maică că ți- ai lăsat,
Tot lucru pământului,
Și tu maică ți- ai făcut,
Pressurele încornurele,
Luminele vrăburele,
Și tu maică că le- ai dus
Pă negrele întuneric
La dalbele biserici,
Luminele le- ai aprins,
Fum în deal s- o înălțat,
Dumnezău te- o iertat,
Loc în Rai tu ți-ai gătat.
Loc în Rai cu mine ai!
Să- nchinăm cu sănătate cășii și gazdii,
S- aveți tăți a mulțâmi!

Inf. Miclea Pavel, 85 ani, Dieci

Colinda La grădina Raiului

La grădina Raiului,
Șede Adam cu Eva lui,

Și așa plângea greșala lui,
Și așa plângea di cu jele,
De gândeai că raiu pierе.
Rai, rai, rai grădină dulce,
De la tine nu m-aș duce,
De mirosul florilor,
De dulceața poamelor.
Vine un șerpe veninos
Și apleacă o creangă-n jos,
Na tu Evă i-ați o poamă
Că te-oi face mare doamnă.
Eva poamă și-a luat,
Lui Adam încă i-a dat,
Dumnezău așa a strigat:
-Vai Adame ce-ai lucrat!
-Eva Doamne m-a înșelat
Numa pentru o gustare,
Ai făcut un păcat mare.
-Tu Adame-i merge-n jos,
Și –i munci ca un păcătos.
-Și tu Evă încă-i mere,
Și-i munci ca o femeie,
Și îi naște fii cu durere.
Șarpe când te-a durea capu
Ieși la drum să –ți afli leacu.

Inf. Ana Vasile, 87 ani, Buhani